

KATALOG DOKUMENTÓW I LISTÓW KRÓLÓW POLSKICH

Z ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W GDAŃSKU
(JAN OLBRACHT I ALEKSANDER JAGIELLOŃCZYK)

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Gdańskiego

KATALOG DOKUMENTÓW I LISTÓW KRÓLÓW POLSKICH

Z ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W GDAŃSKU
(JAN OLBRACHT I ALEKSANDER JAGIELLOŃCZYK)

Opracował
Sobiesław Szybkowski

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2016

Recenzent
dr hab. Janusz Grabowski, prof. AGAD

Redaktor Wydawnictwa
Sonia Cynke

Projekt okładki i stron tytułowych
Andrzej Taranek

Na okładce:
Pieczęć litewska króla Aleksandra Jagiellończyka ze zbiorów Archiwum Państwowego
w Gdańsku (dokument królewski z 18 V 1505 r.,
Archiwum Państwowe w Gdańsku, 300D8.139), fot. Sobiśław Szybkowski

Skład i łamanie
Marek Smoliński

Publikacja sfinansowana z działalności statutowej Wydziału Historycznego
Uniwersytetu Gdańskiego

Kwerenda wykonana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
„Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2015

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

we współpracy z Archiwum Państwowym w Gdańsku

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W GDAŃSKU

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978–83–7865–417–9

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81–824 Sopot
tel./fax 58 523 11 37, tel. 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

www.wyd.ug.edu.pl
Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Wstęp

I

Niniejszy katalog stanowi dopełnienie *Katalogu dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*¹. Obie pozycje powstały w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki [NPRH mod. 1.1, nr rej. 11H 11 005480, nr umowy 0068/FNiTP/H11/80/20111: „Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1506 r.)”]. Katalog dlatego został podzielony na dwie części, ponieważ zebrany materiał dotyczący okresu, który zamyka zgon króla Kazimierza Jagiellończyka, okazał się bardzo obszerny.

Prezentowana publikacja ma nieco inny zakres niż poprzednia (zamknięta na śmierci Kazimierza Jagiellończyka w 1492 r.). Zdecydowano bowiem o włączeniu do niej przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku listów młodszych synów Kazimierza Jagiellończyka (Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka)², które powstały za jego życia. Dołączono do nich także jeden list królowej Elżbiety Rakuszanki oraz 7 listów Zygmunta Starego wystawionych do końca 1506 r. (tylko jeden pochodzi z okresu po jego elekcji na tron polski). Katalog tworzy łącznie 247 regestów listów i dokumentów Jana Olbrachta, Aleksandra Jagiellończyka, Zygmunta Starego i Elżbiety Rakuszanki.

Najwięcej zregestrowanych dokumentów i listów zostało wystawionych oczywiście przez Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka. Jan Olbracht wystawił 123 dokumenty i listy (4 dokumenty i 119 listów), z czego 7 listów pochodzi z okresu sprzed objęcia przezeń tronu polskiego (w tym 3 to unikalne listy Jana Olbrachta jako króla elekta Węgier). Natomiast po Aleksandrze Jagiellończyku zachowało się w Archiwum Państwowym w Gdańsku 116 dokumentów i listów (19 dokumentów i 97 listów) – 2 listy Aleksandra pochodzą z okresu przed objęciem przezeń władzy wielkoksiążęcej, a 10 z lat, kiedy sprawował władzę tylko na Litwie, pozostałe wystawiono po jego elekcji na króla Polski.

Zbiór ów wydaje się jednym z większych w skali krajowej. Dla porównania – w Archiwum Państwowym w Toruniu, zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami, znajduje się obecnie 6 dokumentów i 3 listy Jana Olbrachta oraz 10 dokumentów i 15 listów Aleksandra Jagiellończyka³.

¹ *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, oprac. M. Grulkowski, B. Możejko, S. Szybkowski, Gdańsk 2014.

² Regesty listów królewicza Kazimierza Kazimierzowica (późniejszego świętego) znalazły się w publikacji wcześniejszej, zob. przyp. 1.

³ A. Radziwiński, J. Tandeci, *Katalog dokumentów i listów królewskich z Archiwum Państwowego w Toruniu (1345–1789)*, Warszawa 1999, nr 123–156. Nieco inną ogólną liczbę listów królewskich przechowywanych w archiwum toruńskim podaje W. Szczuczko (*List królewski z przełomu wieków XV i XVI w zbiorach Archiwum Państwowego w Toruniu*, „Archeion”, t. 113, 2012, s. 252), jednak wydaje się, że nie

W ramach prac nad prezentowaną publikacją kwerendą objęto przede wszystkim zespoły, w których są przechowywane oryginalne dokumenty i listy oraz ich samostne kopie. Był to zatem dział: Dokumenty i listy miasta Gdańska (300D), ale także analogiczne zespoły: elbląski (368) i malborski (508D), nadto zespoły instytucji kościelnych oraz wsi pomorskich. Zdecydowano się również, podobnie jak w przypadku *Katalogu dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, na sondażową kwerendę w zespołach aktowych, w których spodziewano się znaleźć dokumenty i listy wciągnięte w formie kopii. Objęto nią zatem zespół gdańskiej historiografii niepublicznej (300R) oraz analogiczne zespoły elbląskie (369.1 i 492). Kwerenda owa była jednak wykonywana za pomocą inwentarzy archiwalnych, na podstawie których typowano poszczególne jednostki aktowe. Nie można zatem wykluczyć, że w tych bardzo obszer-nych zespołach kryją się nadal dokumenty i listy królów polskich, które nie zostały odnalezione. Warto także podkreślić, że przedmiotem zainteresowania były dokumenty i listy królewskie zachowane w zbiorach Archiwum Państwowego w Gdańsku w pełnych tekstach, a nie ich regesty, które można znaleźć w przechowywanych tam zespołach aktowych⁴.

Praca nad projektem oraz opublikowanie katalogu nie byłoby możliwe bez życzliwej postawy dyrektora Archiwum Państwowego w Gdańsku, Pana mgr. Piotra Wierzbickiego, za co autor pragnie złożyć gorące podziękowania. Wielkie podziękowania autor również kieruje do kierownika pracowni naukowej Archiwum Państwowego w Gdańsku, Pana mgra Marcina Kurra, oraz wszystkich osób tam zatrudnionych – bez ich bezinteresownej pomocy i życzliwości książka ta nigdy by nie powstała.

II

Inspiracją do wprowadzonych w katalogu zasad wydawniczych był schemat regestów źródeł przechowywanych w Archiwum Państwowym w Toruniu zastosowany przez Andrzeja Radziwińskiego i Janusza Tandackiego w ich trzech publikacjach dotyczących tego zbioru archiwalnego⁵. Zmiany wprowadzone w niniejszej publikacji polegają przede wszystkim na zwiększeniu ilości formuł (adresu i salutacji, intytucji, listy świadków, datacji, formuł sprawczych) podawanych w regestach w języku źródła. Zastosowany schemat wygląda następująco:

zalicza do dokumentów i listów Jana Olbrachta jego dokumentu wystawionego w Poznaniu 25 X 1493 r., który w toruńskiej kopii został przypisany Kazimierzowi Jagiellończykowi (*Katalog dokumentów i listów królewskich...*, nr 123), gdy tymczasem jest to na pewno przywilej wystawiony przez jego syna (AGAD, MK, t. 15, k. 48v–49v; MRPS, t. 2, nr 261). Badacz – także inaczej niż my – monarsze mandaty zalicza do dokumentów.

⁴ Zob. APG, 300R.M7.

⁵ A. Radziwiński, J. Tandacki, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. 1 (1251–1454), Warszawa 1994; ciż, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. 2 (1454–1510), Warszawa 1998; ciż, *Katalog dokumentów i listów królewskich...*

Numer rejestru.

Miejsce i rozwiązana data wystawienia.

Regest w języku polskim, skupiający się na najważniejszych treściach źródła. Jeśli uznano za konieczne, w nawiasach kwadratowych kursywą są podawane fragmenty źródła w języku oryginalnym.

1. Sygnatury – obecna i stare (w nawiasie).
2. Status źródła (oryginał, kopia), materiał pisarski, język źródła, wymiary (w milimetrach), informacja dotycząca pieczęci (średnica w milimetrach) oraz o ewentualnych współczesnych i późniejszych notach dorsalnych. Podano również informacje o kopiach źródła znajdujących się poza Archiwum Państwowym w Gdańsku (głównie dotyczy to kopii z Metryki Koronnej przechowywanej w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie). W przypadku istnienia w Archiwum Państwowym w Gdańsku źródła oryginalnego lub jego samoistnej kopii nie podajemy informacji o innych kopiach przechowywanych w zespołach aktowych tego archiwum. W opisie zewnętrznym źródła zrezygnowano z podawania informacji o filigranie (znaku wodnym), ponieważ nawet najlepszy słowny opis filigranu nie jest wystarczający i należy go uzupełnić odpowiednią ryciną, na co jednak nie ma tutaj miejsca. Osobną publikację na temat filigranów z listów królewskich przechowywanych w APG, wraz z odpowiednim materiałem ilustracyjnym, przygotowuje dr Marcin Grulkowski. Nie są również podawane opisy zewnętrzne dokumentów powtarzających.
3. Informacja o umiejscowieniu adresu i salutacji oraz adres i salutację w języku oryginalnym – kursywą.
4. Tytułatura wystawcy (intytulacja) – kursywą.
5. Formuły grzecznościowe – kursywą.
6. Lista świadków – kursywą (w przypadku dokumentów).
7. Koroboracja – kursywą (w przypadku dokumentów).
8. Datacja w języku oryginalnym – kursywą (w nielicznych przypadkach listów Kazimierza Jagiellończyka w języku niemieckim podajemy także koroborację, która tutaj była umieszczana po datacji).
9. Formuły sprawcze (*datum per manus*, relacja, podpisy) – kursywą.

10. Dotychczasowe edycje. W przypadku edycji nie wykonywano systematycznej kwerendy we wszystkich wydawnictwach regionalnych oraz w publikacjach nowożytnych.

Jeżeli brakuje informacji dotyczących jednego z punktów (1–10), jest on pomijany. Gdy źródło nie zachowało się w oryginale, ale w dwóch lub więcej kopiach, jego fragmenty w języku oryginalnym podano według kopii uznanej za najstarszą.

W przypadku zamieszczenia fragmentów tekstów źródłowych w języku źródła, zastosowano wytyczne zaproponowane przez Adama Wolffa w jego projekcie instrukcji wydawniczej dla źródeł średniowiecznych i wczesnonowożytnych⁶.

Przyjęto zasadę, iż osoby i miejscowości występujące w regestach po raz pierwszy są identyfikowane w przypisach rzeczowych. Gdy te same osoby czy miejsca pojawiają się w kolejnych regestach, podano odsyłacze do przypisu pierwotnego.

Wszystkie imiona ogólnochrześcijańskie podawane są we współczesnej formie polskiej.

⁶ A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 1, 1957, s. 155–180.